

فصلنامه علمی پژوهشی دانش سرمایه‌گذاری
سال هشتم / شماره سی‌ویکم / پاییز ۱۳۹۸

ارزیابی و اولویت‌بندی شاخص‌های ریسک پول‌شویی (مورد مطالعه: بانک رفاه)

سودابه جعفرزاده

دانشجوی دکتری مدیریت صنعتی گرایش تولید و عملیات، دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشگاه تهران، ایران (نویسنده مسئول)
soodabeh.jafarzadeh@gmail.com

احمدرضا قاسمی

استادیار گروه مدیریت صنعتی و فناوری، دانشکده مدیریت و حسابداری، پردیس فارابی دانشگاه تهران، قم، ایران
ghasemiahmad@ut.ac.ir

تاریخ دریافت: ۹۶/۰۸/۰۵ تاریخ پذیرش: ۹۶/۱۱/۱۵

چکیده

پول‌شویی^۱، عبارت است از هرگونه اقدام یا فعالیت برای مخفی کردن یا تغییر ظواهر درآمدهای با هویت نامشروع (درآمدهای حاصل از فعالیت مجرمانه) به گونه‌ای که وانمود شود این درآمدها از منابع قانونی سرچشمه گرفته است. در این فرآیند از ابزارهای مالی، حسابداری و حقوقی به‌عنوان وسیله‌ای برای تغییر منشأ، ماهیت، شکل و مالکیت مال غیرقانونی استفاده می‌شود. هدف اصلی پژوهش حاضر ارزیابی و اولویت‌بندی شاخص‌های ریسک پول‌شویی مشتریان در یکی از بانک‌های ایرانی است. داده‌ها از مدیران و خبرگان بانک مورد مطالعه که با موضوع و معیارهای پژوهش آشنایی نسبی داشتند، جمع‌آوری گردید. به‌منظور تحلیل داده‌ها از تکنیک BWM استفاده شد. نتایج حاصل از رتبه‌بندی ۱۲ زیرمعیار پژوهش نیز نشان داد که زیرمعیارهای میزان مبلغ اولین واریزی در افتتاح حساب و زیر معیار میزان استفاده از خدمات غیرحضور از خوشه‌ی حساب بانکی به ترتیب جایگاه اول و دوم اهمیت را به خود اختصاص داده‌اند. بر اساس این نتایج و با عنایت به زیان‌های اقتصادی و اجتماعی پول‌شویی، حساسیت نسبت به منطبق و متناسب بودن اولین مبلغ واریزی در هنگام گشایش حساب با نوع فعالیت اقتصادی و کسب‌وکار مشتری و نیز میزان تمایل مشتری به استفاده از خدمات غیرحضور مانند تلفن، سوئیفت و اینترنت می‌تواند به‌عنوان هشدار برای بروز پدیده پول‌شویی مدنظر قرار گیرد. در پایان برخی پیشنهادها و استراتژی‌های کاربردی برای مدیران و پژوهش‌های آتی پژوهش‌گران فراهم شده است.

واژه‌های کلیدی: پول‌شویی، بانک، شاخص‌های ریسک پول‌شویی، BWM

۱- مقدمه

پول‌شویی، یعنی هرگونه اقدام برای مخفی کردن یا تغییر ظاهری هویت نامشروع درآمد حاصل از فعالیت‌های مجرمانه، به‌گونه‌ای که وانمود شود این عواید از منابع قانونی سرچشمه گرفته است. پول‌شویی، دارای درآمدها و تبعات ناخوشایندی در زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی و بین‌المللی است، یعنی علاوه بر آثار مخرب اقتصادی، خطرات و هزینه‌های اجتماعی زیادی را در پی دارد و باعث ایجاد بی‌ثباتی اقتصادی در داخل کشور و فساد در نظام بانکی می‌شود، بنابراین، آثار زیان‌بار اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی پول‌شویی، ضرورت مبارزه جدی با پول‌شویی را در سطح ملی و جهانی ایجاد می‌نماید (احمدی‌نژاد منفرد، ۱۳۸۸). پول‌شویی علاوه بر سیستم بانکی، بر مؤسسات مالی از جمله شرکت‌های بیمه، شرکت‌های مدیریت سرمایه‌گذاری و کارگزاران سهام نیز تأثیر منفی می‌گذارد. ریسک پول‌شویی به معنی احتمال استفاده از یک موسسه توسط یک مشتری برای مقاصد پول‌شویی است (ارجمند نژاد و کیان، ۱۳۹۳). طرفداران اخلاق قانونی و اخلاق هنجاری بر این باورند که پول‌شویی پیش از آنکه یک مسئله قانونی باشد یک مسئله اخلاقی است (دیون^۲، ۲۰۱۵).

با توجه به رواج بیش‌ازپیش پول‌شویی در زمینه‌های مختلف و به‌خصوص در سیستم‌های بانکی، نیاز به ارائه راه‌کاری به‌منظور ریشه‌کن کردن یا کاهش این جرم به‌شدت احساس می‌شود. ارزیابی ریسک پول‌شویی، یکی از ابزارهای اصلی برای مبارزه با خطرات پول‌شویی محسوب می‌شود (رازا و همکاران^۳، ۲۰۱۷). لذا هدف اصلی پژوهش حاضر، شناسایی شاخص‌ها و زیرشاخه‌های دخیل در ریسک پول‌شویی مشتریان بانک‌های ایرانی و سپس وزن دهی و اولویت‌بندی شاخص‌ها و زیرشاخه‌های دخیل با بهره‌گیری از یکی از تکنیک‌های نوین و کارای تصمیم‌گیری چند شاخصه به نام BWM است (رضایی^۴، ۲۰۱۵). در واقع در پژوهش حاضر به این سؤال پاسخ خواهیم داد که «شاخص‌های و زیرشاخه‌های دخیل در ریسک پول‌شویی مشتریان بانک مورد مطالعه کدامند و میزان اهمیت هر یک از آن‌ها به چه صورت است؟»

در ادامه به مروری بر ادبیات پژوهش در مورد پول‌شویی و انواع آن اعم از: پول‌شویی درونی، مهار شونده، بیرونی و وارد شونده پرداخته و سپس مراحل پول‌شویی تشریح شده است. آنگاه در بخش پیشینه به برخی از پژوهش‌های مشابه صورت گرفته در داخل و خارج از کشور پرداخته شده است. در بخش سوم، روش‌شناسی پژوهش، جامعه و نمونه آماری و نحوه گردآوری داده‌ها بیان شده است. در بخش چهارم، از تکنیک BWM به‌منظور وزن دهی و اولویت‌بندی معیارهای پژوهش استفاده شد. در خاتمه نیز نتایج و یافته‌های پژوهش و نیز پیشنهادهایی برای مطالعات آتی پژوهش‌گران ارائه گردید.

۲- ادبیات نظری و پیشینه پژوهش

۲-۱- پول‌شویی

فرایند پول‌شویی عبارت است از هر نوع عمل یا اقدام به عمل برای مخفی کردن یا تغییر ظاهر دادن هویت عواید نامشروع، به‌طوری که وانمود شود که از منابع قانونی سرچشمه گرفته‌اند. پول‌شویی اقدامات مربوط به خلع سلاح و جلوگیری از شناسایی مبدأ و ردیابی اموالی که منبع غیرقانونی دارند را شامل می‌شود (تیچمان^۵،

۲۰۱۷). پول‌شویی عبارت است از تلاش برای انتقال وجوه غیرقانونی به سیستم‌های مالی رسمی و قانونی و مخفی کردن آن در پس معاملات مشروع و قانونی (سودین^۶، ۲۰۱۴). به عبارتی پول‌شویی فرایندی است که طی آن از ابزارهای مالی و حسابداری و حقوقی به‌عنوان وسیله‌ای برای تغییر شکل، مبدأ، مشخصات، نوع، افراد ذی-نفع یا مقصد نهایی پول‌های آلوده استفاده می‌شود. تدابیر اعمال شده در بازارهای مالی پیشرفته برای شناسایی و تعقیب موارد پول‌شویی، فعالیت تبه‌کارانه را به بازارهای کمتر توسعه یافته (از نظر نظام مالی) سوق داده است. اگر با فعالیت‌های پول‌شویی مقابله نشود، می‌تواند نظام مالی را فاسد و کوشش‌های توسعه را در بازارهای نوپا زمین‌گیر کند (قضاوتی و کیانی زاده، ۱۳۹۳).

بر اساس تعریف سازمان بین‌المللی پلیس کیفری^۷، پول‌شویی، عبارت است از هر نوع عمل یا اقدام برای مخفی کردن یا تغییر هویت عواید نامشروع، به طوری که وانمود شود این عواید از منابع و فعالیت‌های قانونی سرچشمه گرفته است (رهبر، میرزاوند، ۱۳۸۸). بنابراین از این طریق مانع فعالیت سالم بخش خصوصی و افزایش ریسک این بخش از ورود به فعالیت‌های بخش واقعی شده و منجر به تخریب بخش واقعی اقتصاد می‌شود. ورود این منابع به بازارهای پولی و مالی، تخریب بخش مالی اقتصاد را به همراه دارد و استفاده از آن‌ها در بخش خارجی می‌تواند باعث عدم تعادل در بخش خارجی اقتصاد شود. تأثیر منفی این پدیده بر مصرف از آنجا ناشی می‌شود که زمانی که منابع مالی از قربانیان به مجرمان منتقل می‌شود نحوه صرف پول‌ها باحالت پیشین آن (بدون پول‌شویی) متفاوت می‌شود. الگوی مصرف جنایتکاران ممکن است با الگوی مصرف شهروندان معمولی متفاوت باشد. بنابراین عمل پول‌شویی موجب خرید دارایی‌های بخش حقیقی، جواهرات، اشیا هنری و لوکس می‌شود تا اینکه پول‌ها موجب جلب توجه ناظران مالی نشوند (بارتلت^۸، ۲۰۰۲). همچنین استدلال می‌شود که یافته‌های مشتق شده از فعالیت‌های جنایی می‌تواند عاملی برای شروع فعالیت جنایی دیگری باشد. پول‌شویی اغلب به‌وسیله‌ی یک سری از مؤسسات مالی که توسط گروه‌های متشکل و منسجم و به‌صورت سازمان‌دهی شده هدایت شده، انجام می‌گیرد (لاهی^۹، ۲۰۰۵). در واقع پول‌شویی حاکی از وجود یک چرخه جنایی بدین صورت است که: ابتدا سود حاصل از یک جرم شسته می‌شود و سپس این پول شسته شده به‌عنوان سرمایه‌ای برای سایر انواع جرائم مورداستفاده قرار می‌گیرد. لذا پرداختن به مسئله پول‌شویی نه تنها بر کاهش خود مسئله پول‌شویی مؤثر است بلکه به‌طور غیرمستقیم از وقوع سایر جرائم نیز جلوگیری می‌کند (راسانو و پوداوخین^{۱۰}).

۲-۲- گونه‌های پول‌شویی

پدیده پول‌شویی در یک کشور لزوماً به درآمدهای به‌دست‌آمده از فعالیت‌های بزهکارانه یا مجرمانه انجام‌شده در آن کشور محدود منحصر نمی‌شود. در واقع، ممکن است درآمدهای به‌دست‌آمده از فعالیت‌های مجرمانه در دیگر کشورهای جهان نیز به کشور موردنظر منتقل و در آن تطهیر شود. به‌عبارت‌دیگر، تعریف پول‌شویی باید دربرگیرنده بخشی از درآمدهای جرائم رخ داده در هر کشور نیز باشد که برای شسته شدن در سایر نقاط جهان، از آن خارج می‌شود. بدین ترتیب، چهار گونه قابل‌شناسایی پول‌شویی را می‌توان چنین برشمرد:

- الف: پول شویی درونی: شامل پول‌های کثیف که از فعالیت مجرمانه در داخل خاک یک کشور کسب و در همان کشور شسته می‌شود.
- ب: پول شویی مہار شونده: شامل پول‌های کثیف به‌دست‌آمده از فعالیت مجرمانه که در داخل خاک یک کشور کسب و در خارج از آن کشور تطهیر می‌شود.
- ج: پول شویی بیرونی: شامل پول‌های کثیف به‌دست‌آمده از فعالیت مجرمانه انجام‌شده در سایر کشورها که در خارج نیز شسته می‌شود.
- د: پول شویی وارد شونده: شامل پول‌هایی است که از فعالیت مجرمانه در سایر نقاط به‌دست‌آمده و در داخل خاک کشور موردنظر شسته می‌شود (صادقی پایین کولایی، ۱۳۸۹).

۲-۳- مراحل پول‌شویی

در شیوه‌های گوناگونی که پول‌شویان در فرآیند حاصل از فعالیت مجرمانه به کار می‌گیرند، معمولاً، در همه‌ی آن‌ها، انگیزه‌های مشترکی به شرح ذیل وجود دارد (تذهیبی، اصفهانی، ۱۳۸۱)

الف) نیاز به پنهان کردن منہا اصلی پول در تمام مراحل؛

ب) نیاز به اعمال کنترل در طول فرآیند؛

ج) نیاز به تغییر شکل برای کاهش دادن حجم پول نقد حاصل از فعالیت مجرمانه؛

بنابراین، پول‌شویان در نتیجه‌ی جرائم ارتكابی که منافع و عواید زیادی به دست می‌آورند و برای این که ردپایی از آن‌ها یافت نشود، برای حل این مشکل معمولاً سه مرحله را پشت سر می‌گذارند. در این قسمت به این مراحل می‌پردازیم (جزایری، ۱۳۸۳):

استقرار یا مکان‌یابی^{۱۱}: عواید حاصل از فعالیت‌های مجرمانه باهدف تبدیل و تغییر مالکیت آن است. جایگذاری عواید حاصل از جرم، با تقسیم وجوه نقدی کلان به مبالغ کوچک صورت می‌گیرد و به نحوی است که وجوه سپرده‌گذاری شده و یا سپرده‌گذاری به نام بستگان نزدیک یا اشخاص دیگری است که به‌گونه‌ای با آنان در ارتباط هستند. همچنین، تشکیل شرکت‌های صوری یا شرکت‌هایی که اساساً به‌منظور پول‌شویی تأسیس می‌شوند و در نقاطی به ثبت می‌رسند که مقررات در این خصوص سهل‌تر از روش‌های دیگر معمول در این زمینه است.

تبدیل یا لایه‌سازی^{۱۲}: مرحله دیگری از جرم پول‌شویی است. این مرحله معطوف به جداسازی عواید حاصل از جرم، از منشأ غیرقانونی آن است. این عمل از طریق ایجاد لایه‌های پیچیده ناشی از معاملات چندگانه باهدف مبهم ساختن زنجیره عطف حسابرسی و عدم امکان ردیابی منشأ مال صورت می‌پذیرد. این امر متضمن انجام دادن عملیاتی مانند حواله وجه سپرده‌شده نزدیک مؤسسه مالی به مؤسسه دیگر، یا تبدیل سپرده نقدی به اسناد پولی دیگر (اوراق بهادار، سهام و چک‌های مسافرتی) است.

مرحله یکپارچه‌سازی یا ادغام^{۱۳}: یکپارچه‌سازی یا فراهم آوردن پوشش و ظاهری مشروع برای توجیه قانونی عواید حاصل از فعالیت‌های مجرمانه است. این مرحله از طریق روش‌های متعددی مانند سوق‌داری‌های

نامشروع به‌سوی اشخاص و شرکت‌هایی که به نحوی با مجرمان در ارتباط هستند، یا از طریق تأسیس شرکت‌های پوششی و جز این‌ها انجام می‌پذیرد.

۲-۴- پیشینه پژوهش

در این قسمت از پژوهش به‌مرور مطالعات و پژوهش‌های انجام‌شده مرتبط با موضوع پژوهش پرداخته‌شده است. رازا و همکاران (۲۰۱۷) در پژوهشی با عنوان «ارزیابی ریسک پول‌شویی در مؤسسات مالی با استفاده از مدل AHP»، پس از تقسیم ریسک‌های پول‌شویی به دودسته ریسک‌های ذاتی یا طبیعی که معمولاً غیرقابل کنترل هستند و ریسک‌های کنترلی، مدلی سلسله‌مراتبی را برای ارزیابی ریسک‌های پول‌شویی در مؤسسات مالی ارائه نمود.

راسانو و پوداوخین (۲۰۱۷) در پژوهشی با عنوان «پول‌شویی و جرایم پیش‌بینی شده: مدل‌های روابط جرم-ساختی و حقوقی» با استفاده از داده‌های آماری مربوط به جرایم پول‌شویی در کشور روسیه از سال ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۵، به شفاف‌سازی رابطه میان پول‌شویی و جرایم سازمان‌دهی شده پرداختند.

ناهمیم^{۱۴} (۲۰۱۷) در پژوهشی با عنوان «پول‌شویی و جریان غیرقانونی در چین: مشکل املاک و مستغلات» به بررسی برخی از چالش‌های پول‌شویی بانک‌های چینی در سطح بین‌المللی پرداخت.

ماگرا را (۲۰۱۶)^{۱۵}، در مطالعه‌ای به تشریح ارتباط فساد با پول‌شویی می‌پردازد به نظر او پول‌شویی و فساد به‌طور جدایی‌ناپذیری به هم وابسته‌اند. حضور یکی به معنای حضور دیگری هست. مطالعات انجام‌شده توسط بانک جهانی و بانک توسعه آسیایی‌ای ارتباط و در هم تنیدگی بین پول‌شویی و فساد را تعیین می‌کند. معمولاً از فساد به‌منظور تسهیل سایر جرائم مانند قاچاق مواد مخدر، فحشا، قاچاق سلاح‌های کوچک و قاچاق ارز به شکل غیرقانونی بهره‌برداری می‌شود. این افسانه که فساد یک مسئله سیاسی داخلی محدود در مرزهای جغرافیایی کشورها است، از بین رفته است. بنابراین، طراحی اقدامات مبارزه با فساد راهی مؤثر برای اجرای اقدامات ضد پول‌شویی (AML) است. فساد و پول‌شویی در یک محیط با حکمرانی بد، فقدان نهادهای محلی ناظر، سیستم قانونی شکننده و قوانین و حکومت بد رشد می‌یابد. این جرائم آن‌چنان درهم‌تنیده‌اند که تفکیک آن‌ها به سهولت امکان‌پذیر نیست.

فرانز^{۱۶} (۲۰۱۵) در مطالعه‌ای ضمن معرفی پول‌شویی، به تشریح چگونگی استفاده از سیستم بانکداری و فعالیت‌های خرده‌فروشی برای انتقال وجوه نقد غیرقانونی به اقتصاد قانونی می‌پردازد. او با معرفی مجرمان یقه‌سفید به‌عنوان افرادی که به جرائم اینترنتی، دست‌کاری بازار، معاملات درونی، و غیره، می‌پردازند، معتقد است با پیچیده‌تر شدن جرائم و استفاده از ابزارهای اینترنتی، پول‌شویی در مهر و موم‌های اخیر تحولات زیادی را تجربه کرده است. بنابراین منابع مالی مورد استفاده در پول‌شویی نه تنها ناشی از فعالیت مجرمان یقه‌آبی بلکه ناشی از فعالیت‌های پیچیده‌تری مانند جرائم اینترنتی، دست‌کاری بازار، معاملات درونی و غیره است. به نظر او بازارهای مالی مکانی مناسب برای پول‌شویی به دلیل تنوع و پیچیدگی ابزارهای مالی، حجم بالا و سرعت اجرای تراکنش و توانایی برای اجرای معاملات در سطح جهانی است.

گروه ویژه اقدام مالی در مقاله‌ای تحت عنوان «فاکتورهای ریسک خاص در شستن عواید حاصل از فساد» در سال ۲۰۱۲ پس از مطالعه‌ی موردی موارد واقعی پول‌شویی در مناطق مختلف جهان به این نتیجه رسیده است که اگر بانک‌ها و مؤسسات مالی فاکتورهای ریسک، اعم از ریسک کشوری، محصول و خدمات و یا ریسک مشتری را در موارد مختلف در نظر گرفته و با توجه به ریسک حاصله تصمیم‌گیری کنند، تعداد موارد پول‌شویی به شکل چشمگیری کاهش می‌یابد.

اشنايدر^{۱۷} (۲۰۱۰) با استفاده از روش شاخص‌های چندگانه - علل چندگانه و مدل‌های اقتصادسنجی، به تخمین حجم پول‌شویی و روند توسعه آن طی سال‌های ۱۹۹۵-۲۰۰۶ در ۲۰ کشور توسعه‌یافته می‌پردازد. این روش مبنی بر وجود عللی برای پول‌شویی (مانند جرائم و جرائم بانکی) و شاخص‌های که به‌صورت موازی با پول‌شویی هستند (مانند افزایش در تقاضای پول و تعداد پول‌شویان) است. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که حجم پول‌شویی در سال‌های ۱۹۹۵، ۲۷۳ میلیارد دلار و در سال ۲۰۰۶ این میزان به ۶۰۳ میلیارد دلار افزایش یافته است.

در مطالعه دیگر بگلا^{۱۸} و همکاران (۲۰۰۹)، به‌منظور برآورد سری زمانی حجم پول‌شویی برای ایالات‌متحده و اتحادیه اروپا به توسعه مدل دوبرخی تعادل عمومی پویا بر پایه روش شبیه‌سازی طی سال‌های ۲۰۰۰-۲۰۰۷ پرداخته‌اند. نتایج حاصل از این مطالعه نشان می‌دهد که حجم پول‌شویی، ۱۹ درصد از تولید ناخالص داخلی در اتحادیه اروپا، و ۱۳ درصد از تولید ناخالص داخلی در ایالات‌متحده آمریکا برآورده شده است.

در زمینه پژوهش‌های انجام‌گرفته در بانک‌های ایرانی نتایج زیر استخراج شده است. پس از بررسی‌های فراوان نتایج حاصل از مطالعات منتشرشده گویای آن است که پژوهش‌های جامع در مورد شاخص‌های پول‌شویی در ایران صورت نگرفته است ولی در مورد پول‌شویی مقالات و پژوهش‌هایی در داخل کشور صورت گرفته است که به‌صورت خلاصه آن‌ها را بیان می‌کنیم.

قاسمی و پورمهدیان (۱۳۹۶) به بررسی شاخص‌های دخیل در ریسک پول‌شویی مشتریان بانک‌ها با بهره‌گیری از نظریه پرداختند. نتایج مطالعه ایشان در قالب مدل پارادایمی پول‌شویی اشتراوس و کوربین ارائه شد. پایان‌نامه دیگری تحت عنوان «تخمین حجم پول‌شویی و تأثیر آن بر رشد در اقتصاد ایران» در دانشکده اقتصاد دانشگاه یزد در سال ۱۳۹۲ توسط قائمی انجام شده است. در این پژوهش تأثیر این پدیده مخرب اقتصادی بر رشد کشور با استفاده از مدل رشد نئوکلاسیک سولو بررسی شده است. نتایج این مطالعه اثر منفی پول‌شویی بر رشد اقتصادی کشور طی دوره زمانی ۱۳۸۹-۱۳۶۰ را نشان می‌دهد.

پژوهشی تحت عنوان «پول‌شویی و بررسی فقهی، حقوقی و اقتصادی آن» در دانشکده الهیات و معارف اسلامی دانشگاه الزهرا در سال ۱۳۹۱ توسط امیری انجام شده است. هدف از ارائه این پایان‌نامه بیش از هر چیز شناخت مسئله پول‌شویی از منظرهای مختلف اقتصادی، اجتماعی و دینی بوده است که در نهایت امکان ارائه طرحی جامع برای کاهش حجم پول‌شویی و جلوگیری از عواقب سوء آن را فراهم می‌کند.

پایان‌نامه تحت عنوان «بررسی پول‌شویی در حقوق ایران» در دانشگاه مازندران در سال ۱۳۸۴ توسط لطفی مرز ناکی، باهدف اصلی طرح شناخت عوامل مؤثر در بروز پول‌شویی و آثار زیان‌بار آن و ارائه راه‌کارهای عملی در جهت مبارزه با پول‌شویی در ایران، انجام پذیرفته است.

پایان‌نامه‌ای با عنوان «روش‌های مبارزه با پول‌شویی در ایران با تأکید بر بانکداری الکترونیک» در سال ۱۳۹۱ توسط کریمی راد انجام‌شده است. هدف تحقیق به‌طور مشخص شناسایی راه‌های مبارزه با پول‌شویی در ایران با تأکید بر بانکداری الکترونیک است و راهکارهای بانک برای شناسایی و پیشگیری از پدیده پول‌شویی و شناسایی روش‌هایی برای کاهش این پدیده، مطرح می‌شود. در این تحقیق، اطلاعات به‌دست‌آمده با استفاده از شیوه‌های آمار توصیفی و آمار استنباطی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

با توجه به مطالب فوق، تمرکز بر یک دسته از عوامل یا یک رویکرد خاص جهت تولید یک ابزار مناسب برای ارزیابی ریسک‌های پول‌شویی مشتریان، کاری است که در گذشته انجام‌شده است. در پژوهش حاضر سعی شد که معیارهای دخیل در ریسک پول‌شویی از سه منظر ریسک‌های مربوط به ویژگی‌های شخصی و زندگی - نامه‌ای مشتریان، ریسک‌های مربوط به شغل مشتریان و ریسک‌های مربوط به حساب بانکی مورد توجه قرار گیرد. شاخص‌ها و زیرشاخه‌های دخیل در ریسک پول‌شویی مشتریان بانک رفاه پس از مرور نظام‌اند متون، استخراج و پس از واژه‌سازی در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۱- شاخص‌ها و زیرشاخه‌های دخیل در ریسک پول‌شویی

نماد	زیرمعیارها	نماد	معیارهای اصلی
C ₁₁	ملیت (ایرانی/خارجی)	D ₁	ریسک‌های شخصی
C ₁₂	تطابق سن با فعالیت حساب		
C ₁₃	تطابق محل سکونت با فعالیت مشتری		
C ₁₄	تطابق تحصیلات با فعالیت مشتری		
C ₂₁	نوع شغل (دولتی/خصوصی)	D ₂	ریسک‌های شغلی
C ₂₂	زمینه فعالیت		
C ₂₃	محل فعالیت (شغلی)		
C ₂₄	تطابق شغل با میزان فعالیت مشتری		
C ₃₁	میزان استفاده از خدمات حضوری	D ₃	ریسک‌های حساب بانکی
C ₃₂	میزان استفاده از خدمات غیرحضوری		
C ₃₃	میزان مبلغ اولین واریزی جهت افتتاح حساب		
C ₃₄	وکالتی بودن		

۳- روش‌شناسی

پژوهش حاضر بر مبنای هدف کاربردی و از نظر نحوه‌ی گردآوری اطلاعات توصیفی-پیمایشی است. از لحاظ موضوعی در قلمرو مباحث جرائم مالی-اقتصادی و به‌طور خاص در حوزه‌ی عوامل دخیل در پول‌شویی، قرار می‌گیرد.

جامعه آماری پژوهش حاضر، تمامی مدیران و کارشناسان سازمان و نیز تمامی سرپرستان بانک رفاه که درک نسبی از مفاهیم و موضوع پژوهش دارند، هست. به‌منظور رتبه‌بندی عوامل دخیل در ریسک پول‌شویی مشتریان بانک رفاه از نظر تجمیعی ۶ نفر از خبرگان که از مدیران رده‌بالای سازمان با سابقه‌ی حداقل ۱۰ سال در صنعت بانکداری و با تحصیلات بالاتر از کارشناسی ارشد بودند؛ در تکمیل ماتریس مقایسات زوجی استفاده گردید. لازم به ذکر است که در فرایند تحلیل سلسله مراتبی و دیگر روش‌های تصمیم‌گیری چند معیاره رابطه یا فرمول خاصی برای تعیین اندازه نمونه وجود ندارد بلکه به سبب کوچک بودن جامعه هدف، سعی در سرشماری از آحاد خبرگان است. همچنین راهبرد نمونه‌گیری نیز هدفمند یا قضاوتی است (قاسمی، ملکی و کریمی، ۱۳۹۴). به منظور بررسی پایایی مقایسات نیز از نرخ سازگاری استفاده و پس از تجدیدنظر و تکمیل مجدد برخی از ماتریس‌های ناسازگار، نهایتاً سازگاری کلیه مقایسات تأیید گردید. آن‌چنان‌که پیش‌تر نیز اشاره شد به‌منظور تحلیل داده‌های مقایسه زوجی از یکی از تکنیک‌های نوین و کارای تحقیق در عملیاتی بنام BWM استفاده‌شده است. در ادامه به تشریح گام‌های مربوط به این تکنیک پرداخته‌شده است.

تکنیک BWM توسط رضایی (۲۰۱۵) پیشنهاد شد. این تکنیک یکی از کاراترین تکنیک‌های تصمیم‌گیری چندمعیاره مبتنی بر پایه مقایسات زوجی است. تکنیک BWM با نیاز به تعداد مقایسه‌های زوجی کمتر و دستیابی به مقایسات زوجی سازگارتر، نسبت به سایر تکنیک‌های مشابه، کاراتر است و نتایج با قابلیت اطمینان بالاتری را به‌دست‌آمده می‌دهد.

گام‌های تکنیک BWM

گام ۱. تعیین مجموعه‌ای از معیارهای تصمیم: در این گام مجموعه‌ای از معیارها به صورت $\{C_1, C_2, \dots, C_n\}$ که بایستی در تصمیم‌گیری موردتوجه قرار گیرند، تعیین می‌شود؛

گام ۲. تعیین بهترین/مهم‌ترین/مطلوب‌ترین و بدترین/کم‌اهمیت‌ترین/حداقل مطلوبیت) معیار: در این گام تصمیم‌گیرنده اقدام به تعیین مهم‌ترین و کم‌اهمیت‌ترین معیار می‌نماید؛

گام ۳. تعیین میزان ارجحیت بهترین/مهم‌ترین معیار نسبت به سایر معیارها با استفاده از اعداد ۱ تا ۹: بردار ارجحیت بهترین معیار نسبت به دیگر معیارها به صورت $A_B = (a_{B1}, a_{B2}, \dots, a_{Bn})$ نمایش داده می‌شود. در این بردار a_{Bj} نشان‌دهنده میزان ارجحیت بهترین معیار (B) نسبت به معیار j ام است. پرواضح است که:

$$a_{BB} = 1$$

گام ۴. تعیین میزان ارجحیت سایر معیارها نسبت به بدترین/کم‌اهمیت‌ترین معیار با استفاده از اعداد ۱ تا ۹: بردار ارجحیت سایر معیارها نسبت به بدترین معیار به صورت $A_W = (a_{1W}, a_{2W}, \dots, a_{nW})^T$ نمایش داده

می‌شود. در این بردار a_{jW} نشان‌دهنده میزان ارجحیت معیار j ام نسبت به بدترین / کم‌اهمیت‌ترین معیار (W) است. پرواضح است که: $a_{WW} = 1$

گام ۵. تعیین اوزان بهینه معیارها $(W_1^*, W_2^*, \dots, W_n^*)$: به‌منظور تعیین اوزان بهینه هر یک از معیارها، بایستی به ازای هر یک از زوج‌های W_B/W_j و W_j/W_W ، تساوی‌های $W_B/W_j = a_{Bj}$ و $W_j/W_W = a_{jW}$ برای تمام j ها برقرار باشد. بنابراین باید به دنبال راه‌حلی بود که قدر مطلق حداکثر اختلاف‌های $\left| \frac{W_B}{W_j} - a_{Bj} \right|$ و $\left| \frac{W_j}{W_W} - a_{jW} \right|$ را حداقل کند. با توجه به غیر منفی بودن وزن هر یک از معیارها $(\sum_{j=1}^n w_j \geq 0)$ و محدودیتی که برای مجموع اوزان برقرار است $(\sum_{j=1}^n w_j = 1)$ ، مدل بهینه‌سازی به‌صورت رابطه ۱ فرموله می‌شود. همچنین می‌توان رابطه ۱ را به‌صورت رابطه ۲ فرموله کرد. با حل این مدل اوزان بهینه هر یک از معیارها $(W_1^*, W_2^*, \dots, W_n^*)$ و مقدار ξ^* به‌دست می‌آید.

رابطه ۱:

$$\min \max_j \left\{ \left| \frac{W_B}{W_j} - a_{Bj} \right|, \left| \frac{W_j}{W_W} - a_{jW} \right| \right\}$$

s. t.

$$\sum_{j=1}^n w_j = 1$$

$$\sum_{j=1}^n w_j \geq 0, \text{ for all } j$$

رابطه ۲:

$$\min \xi$$

s. t.

$$\left| \frac{W_B}{W_j} - a_{Bj} \right| \leq \xi, \text{ for all } j$$

$$\left| \frac{W_j}{W_W} - a_{jW} \right| \leq \xi, \text{ for all } j$$

$$\sum_{j=1}^n w_j = 1$$

$$\sum_{j=1}^n w_j \geq 0, \text{ for all } j$$

توضیحات رابطه ۱: W_B : وزن مهم‌ترین معیار، W_W : وزن کم‌اهمیت‌ترین معیار، W_j : وزن معیار j ام، a_{Bj} : میزان ترجیح مهم‌ترین معیار نسبت به معیار j ام، a_{jW} : میزان ترجیح معیار j ام نسبت به کم‌اهمیت‌ترین معیار

محاسبه نرخ ناسازگاری (IR)^{۱۹} مختص تکنیک BWM

به منظور محاسبه نرخ ناسازگاری از مقدار ξ^* به دست آمده در مرحله قبل و شاخص سازگاری (CI)^{۲۰} گزارش شده برای مقادیر مختلف a_{BW} (جدول ۲ و طبق رابطه ۳) استفاده می‌شود.

جدول ۲- شاخص‌های سازگاری مختص تکنیک BWM

a_{BW}	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹
CI	۰/۰۰	۰/۴۴	۱/۰۰	۱/۶۳	۲/۳۰	۳/۰۰	۳/۷۳	۴/۴۷	۵/۲۳
$IR = \frac{\xi^*}{CI}$	رابطه ۲								

۴- تحلیل داده‌ها

در این بخش از پژوهش به تشریح گام‌هایی که برای محاسبه‌ی وزن معیارها با استفاده از BWM باید طی شود می‌پردازیم. تعداد پنج نفر از خبرگان در تکمیل پرسشنامه‌های مقایسات زوجی مشارکت داشتند. در ادامه به منظور تشریح گام به گام فرآیند حل مسئله، از اطلاعات حاصل از پرسشنامه‌ی مقایسه زوجی مربوط به معیارهای اصلی پژوهش که توسط خبره شماره یک تکمیل شده است؛ استفاده خواهیم نمود و اما به منظور جلوگیری از طولانی شدن بحث از توضیح پیرامون جزئیات حل مسئله با استفاده از اطلاعات سایر خبرگان، نتایج نهایی محاسبات مربوط آن‌ها به طور خلاصه ارائه خواهد گردید.

BWM های گام

گام ۱. تعیین مجموعه‌ای از معیارهای تصمیم: در این گام به تعیین مجموعه‌ای از معیارها که بایستی در تصمیم‌گیری مورد توجه قرار گیرند، می‌پردازیم. معیارهای اصلی پژوهش حاضر در جدول ۱ ارائه شده است.
گام ۲. تعیین بهترین (مهم‌ترین/مطلوب‌ترین) و بدترین (کم‌اهمیت‌ترین/حداقل مطلوبیت) معیار: در این گام DM اقدام به تعیین مهم‌ترین و کم‌اهمیت‌ترین معیار می‌نماید. توجه داشته باشید که در این مرحله هیچ‌گونه مقایسه‌ای صورت نمی‌گیرد.

خبره یک:

مهم‌ترین معیار: حساب بانکی: D_3

کم‌اهمیت‌ترین معیار: شخصی: D_1

گام ۳. تعیین میزان ترجیح بهترین/مهم‌ترین معیار نسبت به سایر معیارها با استفاده از اعداد ۱ تا ۹: نتایج حاصل از این مقایسه توسط خبره یک به صورت جدول ۳ خواهد بود:

جدول ۳- مقایسه زوجی مهم‌ترین معیار با سایر معیارها - خبره یک

معیارها	D ₁	D ₂	D ₃
مهم‌ترین معیار: D ₃	۹	۳	۱

گام ۴. تعیین میزان ترجیح سایر معیارها نسبت به بدترین/کم‌اهمیت‌ترین معیار با استفاده از اعداد ۱ تا ۹: نتایج حاصل از این مقایسه به صورت جدول ۴ خواهد بود:

جدول ۴- مقایسه زوجی سایر معیارها با کم‌اهمیت‌ترین معیار - خبره ۱

معیارها	کم‌اهمیت‌ترین معیار: D ₁
D ₁	۱
D ₂	۳
D ₃	۹

گام ۵. تعیین اوزان بهینه $(w_1^*, w_2^*, \dots, w_n^*)$:
با جایگذاری اطلاعات جداول ۳ و ۴ در رابطه ۲ خواهیم داشت:

$$\begin{aligned} & \min \xi \\ & \text{s.t.} \\ & \left| \frac{w_3}{w_1} - 9 \right| \leq \xi \\ & \left| \frac{w_3}{w_2} - 3 \right| \leq \xi \\ & \left| \frac{w_1}{w_2} - 3 \right| \leq \xi \\ & W_1 + W_2 + W_3 = 1 \\ & W_1, W_2, W_3 \geq 0 \end{aligned}$$

خروجی حاصل از کد نویسی مدل فوق در نرم‌افزار GAMS به صورت زیر خواهد بود:
 $W_1^* = 0.071, W_2^* = 0.231, W_3^* = 0.692, \xi^* = 0.000$;

نرخ سازگاری (CR)

در این بخش، با استفاده از اطلاعات جدول مربوط به شاخص سازگاری که پیش‌تر در فصل سوم ارائه شد و مقدار ξ^* ، نرخ سازگاری مقایسات محاسبه خواهد شد:

$$CR = \frac{\xi^*}{CI} = \frac{0.000}{5.23} = 0.000 \leq 0.1 \Rightarrow$$

مقایسات سازگار

همانطور که ملاحظه شد نحوه‌ی محاسبه وزن هریک از معیارهای اصلی پژوهش طی گام‌های پنج‌گانه تکنیک BWM بر اساس نظر یکی از خبرگان تشریح گردید. وزن سایر معیارها و زیرمعیارهای پژوهش نیز با استفاده میانگین حسابی نتایج حاصل از نظر پنج نفر از خبرگان محاسبه و در جدول ۵ گزارش شد.

جدول ۵- وزن نهایی قطعی معیارها و زیرمعیارهای پژوهش بر اساس روش BWM

معیارها	نماد	وزن قطعی	زیرمعیارها	نماد	وزن قطعی
ریسک‌های شخصی	D ₁	۰/۰۸۳۶۶۴	ملیت (ایرانی/خارجی)	C ₁₁	۰/۰۱۰۶۶۷
			تطابق سن با فعالیت حساب	C ₁₂	۰/۰۴۸۱۸۴
			تطابق محل سکونت با فعالیت مشتری	C ₁₃	۰/۰۱۸۵۲۳
			تطابق تحصیلات با فعالیت مشتری	C ₁₄	۰/۰۰۶۲۹
ریسک‌های شغلی	D ₂	۰/۳۱۲۵۸۲	نوع شغل (دولتی/خصوصی)	C ₂₁	۰/۰۲۸۵۰۴
			زمینه فعالیت	C ₂₂	۰/۰۸۸۲۶۹
			محل فعالیت (شغلی)	C ₂₃	۰/۰۳۵۵۲۲
			تطابق شغل با میزان فعالیت مشتری	C ₂₄	۰/۱۶۰۲۸۸
ریسک‌های حساب بانکی	D ₃	۰/۶۰۳۷۵۴	میزان استفاده از خدمات حضوری	C ₃₁	۰/۰۵۷۷۶۲
			میزان استفاده از خدمات غیرحضوری	C ₃₂	۰/۱۶۴۴۹۳
			میزان مبلغ اولین واریزی جهت افتتاح حساب	C ₃₃	۰/۳۰۸۹۱۷
			وکالتی بودن	C ₃₄	۰/۰۷۲۵۲۵

۵- نتیجه‌گیری و بحث

در پژوهش حاضر ارزیابی معیارهای دخیل در ریسک پول‌شویی مشتریان بانک رفاه مدنظر بوده است. به-منظور پاسخگویی به سؤال پژوهش ابتدا با مروری گسترده در ادبیات پژوهش سه معیار به همراه ۱۲ زیرمعیار متناظر اعم از: معیار شخصی با چهار زیر معیار ملیت، تطابق سن با فعالیت، تطابق محل سکونت با فعالیت مشتری و تطابق تحصیلات با فعالیت مشتری، معیار ریسک‌های شغلی با چهار زیر معیار نوع شغل (دولتی/خصوصی)، زمینه فعالیت، محل فعالیت و تطابق شغل با میزان فعالیت مشتری، و معیار ریسک‌های حساب بانکی با چهار زیر معیار میزان استفاده از خدمات حضوری، میزان استفاده از خدمات غیرحضوری، مبلغ اولین واریزی جهت افتتاح حساب و وکالتی بودن انتخاب شدند. سپس با به‌کارگیری تکنیک BWM اقدام وزن دهی و اولویت‌بندی معیارها گردید. نتایج حاصل از وزن دهی به معیارها حاکی از آن بود که ریسک‌های حساب بانکی با وزنی معادل ۰/۶۰۳۷۵۴، معیار شغلی با وزنی معادل ۰/۳۱۲۵۸۲ و معیار شخصی با وزنی معادل ۰/۰۸۳۶۶۴ به ترتیب جایگاه‌های اول تا سوم اهمیت را به خود اختصاص داده‌اند. نتایج حاصل از وزن دهی و اولویت‌بندی ۱۲ زیر معیار پژوهش نیز نشان می‌دهد که زیر معیار میزان مبلغ اولین واریزی در افتتاح حساب از خوشه‌ی حساب بانکی با وزنی معادل ۰/۳۰۸۹۱۷ مهم‌ترین زیر معیار پژوهش است. زیر معیار میزان استفاده از

خدمات غیرحضورى از خوشه‌ى حساب بانكى نیز با وزنى معادل ۰/۱۶۴۴۹۳ رتبه‌ى دوم اهميت را به خود اختصاص داده است. همچنين زیر معيار تطابق تحصيلات با فعاليت مشتري از خوشه‌ى شخصى با وزنى معادل ۰/۰۰۶۲۹ به‌عنوان کم‌اهميت‌ترين معيار شناخته‌شده است.

مرورى بر پيشينه پژوهش (راسانو و پوداوخين، ۲۰۱۷؛ رازا و همكاران، ۲۰۱۷ و ناهيم، ۲۰۱۷) نشان مى‌دهد على‌رغم وجود پژوهش‌هاى بسيارى كه در حوزه پول‌شويى در خارج از كشور انجام شده است پژوهشى كه در مورد شاخص‌هاى پول‌شويى باشد، اندك بوده و محدود به نهادهاى همچون بانك جهانى، گروه ويژه اقدام مالى، كميته نظارت بانكى و تعدادى از بانك‌هاى مركزى كشورهاى اروپايى و آمريكايى مى‌شود. پژوهش‌هاى بسيار اندكى در داخل كشور در حوزه پول‌شويى انجام شده است. در پژوهش حاضر با انتخاب بانك رفاه كارگران ايران به عنوان مورد مطالعاتى به‌طور خاص به ارزيابى شاخص‌هاى ريسك پول‌شويى در بانك رفاه پرداخته شد كه تاكنون كمتر از جانب پژوهش‌گران موردتوجه قرار گرفته است. همچنين به‌كارگيرى تكنيك نوين و بسيار كاراى BWM برای اولین بار چه در ایران و چه در خارج از کشور به‌منظور وزن‌دهى به شاخص‌هاى ريسك پول‌شويى، علاوه نوآوری روشى، بر قابليت اعتماد و اطمينان نتايج پژوهش نیز افزود.

طى سال‌هاى اخير روش‌هاى پول‌شويى به علت توسعه محصولات و خدمات بانكى ارائه‌شده، روابط مالى پيچيده‌تر، پيشرفت فناورى و افزايش سرعت جريان‌هاى پولى جهانى، مبتكرانه‌تر شده است. بر اين اساس مديران بانك‌ها با عنايت به زبان‌هاى اقتصادى و اجتماعى پول‌شويى برنامه‌هاى مؤثرى را عليه اين پديده به‌كارگيرند. از اين‌رو پيشنهاده‌هاى زیر كه بر مبنای مطالعات حدود شش ماه نگارندگان درزمينهٔ موردبررسى شكل گرفته و مجال پرداختن به آن‌ها در اين پژوهش ميسر نشده است، بيانگر راه‌كارهاى مفيدى برای مديران صنعت بانكدارى و زمينه‌هاى مفيدى برای انجام پژوهش‌هاى آتى است.

همان‌طور كه در نتايج حاصل از وزن دهى و رتبه‌بندى شاخص‌هاى پول‌شويى مشاهده شد، زیر معيار ميزان مبلغ اولين واريزى در افتتاح حساب از خوشه‌ى حساب بانكى به‌عنوان مهم‌ترين عامل دخيل در ريسك پول-شويى شناخته شد و همچنين معيار ميزان استفاده از خدمات غيرحضورى جايگاه دوم اهميت را به خود اختصاص داد؛ از اين‌رو پيشنهاده مى‌شود كه مسئولين و كارشناسان پول‌شويى با برگزارى كلاس‌هاى آموزشى برای كاركنان و متصدیان امور بانكى در شعب مختلف، آن‌ها را نسبت به مهم‌ترين و ريسك‌پذيرترين شاخص‌هاى پول‌شويى آگاه نموده و از اين طريق ميزان حساسيت آن‌ها را نسبت به ميزان مبلغ اولين واريزى در افتتاح حساب و همچنين تمايل مشتريان به استفاده از خدمات غيرحضورى بالا برده و از اين طريق ريسك پول‌شويى را کاهش دهند.

در پژوهش حاضر به ارزيابى شاخص‌هاى ريسك پول‌شويى در بانك رفاه پرداخته شد؛ پيشنهاده مى‌شود در پژوهش‌هاى آتى، مدل و معيارهاى ارائه‌شده در پژوهش حاضر، در ساير بانك‌ها و همچنين ساير زمينه‌هاى كه احتمال و ريسك پول‌شويى وجود دارد، موردبررسى قرار گيرد.

در پژوهش حاضر عوامل دخیل در ریسک پول‌شویی مستقل از یکدیگر فرض شدند؛ پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آتی، به‌منظور بررسی روابط میان معیارهای دخیل در ریسک پول‌شویی از تکنیک‌هایی نظیر DEMATEL استفاده گردد.

در پژوهش حاضر به‌منظور وزن دهی و رتبه‌بندی معیارهای دخیل در ریسک پول‌شویی از تکنیک‌های پژوهش عملیاتی استفاده شد؛ پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آتی در صورت فراهم بودن شرایط لازم (اعم از تعداد نمونه کافی، توزیع نرمال نمونه و ...) از تکنیک‌های آماری مانند تکنیک‌های مدل‌سازی معادلات ساختاری همچون لیزرل، آموس و پی ال اس به‌منظور بررسی تأثیر عوامل مورد استفاده در پژوهش حاضر بر ریسک پول‌شویی استفاده شود.

فهرست منابع

- * احمدی‌نژاد منفرد، مریم. (۱۳۸۸). پول‌شویی و سیستم مالی شامل آثار اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی. مجله توسعه صادرات، سال سیزدهم، شماره ۷۸، صص ۳۸-۴۱.
- * ارجمند نژاد، عبدالمهدی و کیان، فرید. (۱۳۹۳). رویکرد و نظارت مبتنی بر ریسک برای پیشگیری از پولشویی و تأمین مالی تروریسم. بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.
- * تذهیبی اصفهانی، فریده. پول‌شویی. چاپ اول. تهران: انتشارات زعیم. ۱۳۸۱
- * جزایری، مینا. (۱۳۸۳). نگاهی به جرم پول‌شویی و اسناد بین‌المللی مهم مرتبط با آن. مجله روند، شماره ۴۲ و ۴۳، صص ۱۶۹-۲۱۵.
- * رهبر، فرهاد. پول‌شویی و روش‌های مقابله با آن. چاپ اول. تهران: موسسه انتشارات. ۱۳۸۸.
- * قضاوتی، حسین و کیانی زاده، حسین (۱۳۹۱). بررسی پیامدهای پول‌شویی و آثار آن بر امنیت اقتصادی ایران. مجله اقتصادی، شماره ۵۵
- * صادقی پایین کولائی، علی‌اکبر، (۱۳۸۹). عملیات پول‌شویی در بانک‌ها مؤسسات مالی و اعتباری غیر بانکی، تعاونی اعتبار ثامن‌الائمه، مدیریت آموزش.
- * صبوری دیلمی، محمدحسن و شفیعی سعیده، پیامدهای پول‌شویی و راه‌کارهای پیکار با آن در ایران. پژوهشنامه سیاسی-اقتصادی. شماره ۲۶۱ و ۲۶۲، خرداد و تیر ۱۳۸۸.
- * Bagella, M., Busato, F., & Argentiero, A. (2009). Money laundering in a micro founded dynamic model: simulations for the US and the EU-15 economies, *Review of Law & Economics*, 5(2), 879-902.
- * Bartlett, B. L. (2002). The negative effects of money laundering on economic development, *Asian Development Bank Regional Technical Assistance Project No*, 5967.
- * Dion, M. (2015). Is money laundering an ethical issue?, *Journal of Money Laundering Control*, 18(4), 425-437.
- * Frunza, M. C. (2015). *Introduction to the Theories and Varieties of Modern Crime in Financial Markets*. Academic Press.
- * Ghasemi, AhmadReza. Pourmahdian, Hosein (2017). [A Paradigmatic Model of customer money laundering risk in Iranian banks](#), *International Journal of Commerce and Management Research*, 3 (4), 34-42.

- * Ghasemi, AhmadReza. (2011). Defining Organizational Size of Project Based Organization A Clustering Approaches (The Case of Department of Transportation and Traffic of Tehran Municipality). *American Journal of Scientific Research*, 3(28), 33-44.
- * Lahey, H. K. (2005). Money Laundering. *Journal of American Criminal Law Review*, 42 (2): 699-720.
- * Mugarura, N. (2016). Uncoupling the relationship between corruption and money laundering crimes, *Journal of Financial Regulation and Compliance*, 24(1): 74-89.
- * empirical findings. *Global Business and Economics Review*, 10(3), Naheem, M. A. (2017). Money laundering and illicit flows from China—the real estate problem. *Journal of Money Laundering Control*, 20(1), 15-26.
- * Raza, M. S., Fayaz, M., Ijaz, M. H., Hussain, D., & Rubab, S. (2017). Money Laundering Risk Evaluation of Financial Institution with AHP Model. *Journal of Financial Risk Management*, 6(02), 119.
- * Rezaei, J. (2015). Best-Worst Multi Criteria Decision-Making Method. *Journal of Omega*, 53, pp: 49-57.
- * Rusanov, G., & Pudovochkin, Y. (2017). Money laundering and predicate offenses: models of criminological and legal relationships. *Journal of Money Laundering Control*, Vol. 21 Issue: 1, pp.22-32
- * Schneider, F. (2008). Money laundering and financial means of organized crime: some preliminary 309-330.
- * Soudijn, M. R. J. (2014). Using strangers for money: a discussion on money-launderers in organized crime. *Trends in organized crime*, 17(3), 199-217.
- * Teichmann, F. M. J. (2017). Twelve methods of money laundering. *Journal of Money Laundering Control*, 20(2), 130-137

یادداشت‌ها

- ¹. Money Laundering
- ². Dion
- ³. Raza et al
- ⁴. Rezaei
- ⁵. Teichmann
- ⁶. Soudijn
- ⁷. Icpo Interpol
- ⁸. Bartlett
- ⁹. Lahey
- ¹⁰. Rusanov & Pudovochkin
- ¹¹. placement
- ¹². layering
- ¹³. Integration
- ¹⁴. Naeem
- ¹⁵. Mugarura
- ¹⁶. Frunza
- ¹⁷. Schneider
- ¹⁸. Begella
- ¹⁹. Inconsistency Ratio.
- ²⁰. Consistency Index.